

УДК 378.016:811.111]:[378.093.5:159.9]:355.01
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.88.12>

О. І. Васильченко

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІМ ПСИХОЛОГАМ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

Стаття присвячена аналізу практики викладання іноземної мови (англійської) під час професійної підготовки майбутніх психологів в університеті в умовах воєнного стану. Підкреслюється орієнтація вітчизняної вищої освіти на європейські стандарти у контексті реалізації статусу України на членство у Європейському Союзі. Разом з тим, загальні інтеграційні тенденції у європейській системі освіти, визначення Радою Європи основних ключових компетентностей, серед яких знання іноземної мови, зумовлюють необхідність підготовки фахівців, які відповідатимуть на поставленні перед ними завдання.

Стверджується, що запровадження воєнного стану змусило викладачів іноземної мови шукати нові підходи до надання освітніх послуг задля забезпечення безперервного та якісного процесу підготовки майбутніх фахівців та водночас відповідатимуть головному критерію – збереженню життя та здоров'я учасників навчального процесу.

Студентська молодь охарактеризована як вразлива група з підвищеною соціальною сприйнятливістю усіх проблем, що хвилюють суспільство, тому наголошується необхідність психологічної підтримки з боку викладача.

Серед форм навчання, дистанційна освіта визначається головною формою роботи під час російського повномасштабного вторгнення, як в синхронній, у вигляді відеоконференцій на платформі Zoom, так і в асинхронній формі, запис коротких відео студентами, проходження лексико-граматичного тестування на університетській платформі Moodle.

Досліджено основні чинники, які заважають формуванню іншомовної компетентності майбутніх психологів. Серед головних факторів, які стримують формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців переважають тривожність, страхи, у зв'язку з воєнними діями, а також відсутність доступу до інтернету.

Особистісний підхід визначено основним під час занять з іноземної мови, адже він забезпечує урахування індивідуальних особливостей студентів під час виконання завдань, що сприяє формуванню іншомовної компетентності майбутніх психологів, які є особливо вразливими у воєнний час.

Завдяки педагогічному спостереженню та опитуванню студентів майбутніх психологів, робота в групах, парах визначені як найбільш ефективні форми роботи в умовах воєнного стану з метою формування іншомовної компетентності під час викладання англійської мови.

Ключові слова: воєнний стан, іноземна мова, іншомовна компетентність, дистанційна освіта.

Постановка проблеми. Найбільш трагічна подія у житті країни – воєнні дії з боку російського агресора змусили систему вищої освіти визначити та проаналізувати виклики та напрями розвитку вітчизняною університетською освітою. Серед основних напрямів розвитку вищої школи в умовах воєнного стану підкреслюється її орієнтація на європейські стандарти у контексті реалізації статусу України на членство у Європейському Союзі [1].

Таким чином, вітчизняна система вищої освіти розпочати пошук нових підходів до надання освітніх послуг задля забезпечення безперервного та якісного процесу підготовки майбутніх фахівців, збереження контингенту студентів та разом з тим організувати навчальний процес, який би відповідав головному критерію – збереження життя та здоров'я учасників навчального процесу.

Серед основних ключових компетентностей у контексті освіти впродовж життя Радою Європи визначено – знання іноземної мови [2], яке дозволить майбутнім спеціалістам спілкуватися з фахівцями інших держав, розв'язувати професійні або власні потреби, успішно взаємодіяти з оточуючим середовищем.

Разом з тим, в контексті сучасного запиту суспільства, до підготовки майбутніх фахівців необхідно також підкреслити такі чинники, які виявилися неочікуваними для університетської освіти: поширення співпраці України з країнами-партнерами у різних сферах життєдіяльності; значна кількість студентів, які виїхали за кордон та необхідність адаптації життя особистості у нових реаліях після евакуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення якісного викладання англійської мови під час професійної підготовки майбутніх

спеціалістів, формування їхньої іншомовної компетенції в університетах завжди було в центрі уваги системи вищої освіти та стало предметом громадських обговорень останнім часом. Так, 28 березня 2023 року на розгляд громадськості був представлений проект наказу «Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України», в якому пропонуються рекомендації викладачам англійської мови професійного спрямування, викладачам фахових дисциплін [3].

Саме тому, вважаємо, що питання ефективного викладання англійської мови та успішне засвоєння усіх аспектів іноземної мови здобувачами під час їхньої професійної підготовки в університеті набуло особливої актуальності у воєнний час.

Проблеми формування іншомовної компетентності у студентів та використанні інноваційних методів в викладанні іноземної мови та її аспектів присвячені праці М. Гуцол, А. Конишевої, А. Немченко, Т. Рудницької, І. Секрет. Питання формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців розглянуто у працях О. Войтюк, В. Колеснік, Н. Сура. Особливості викладання англійської мови, а також її основних аспектів у воєнний час проаналізовано у працях М. Васильєвої, Н. Глушковецької.

Метою статті є аналіз практики викладання іноземної мови (англійської) майбутнім студентам-психологам задля визначення ефективних форм навчання в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Головною формою викладання навчальних дисциплін в університеті та англійської мови, зокрема, під час війни є віддалена форма або дистанційна форма навчання, яка відбувається на освітніх платформах у вигляді відеоконференцій або тестування.

Залучення інтернет-зв'язку до надання освітніх послуг в університеті дозволило досягти швидкого та зручного з'єднання з інформаційною базою даних, прискорили розвиток інтерактивних мультимедіа. Перевага онлайн моделі навчання полягають в розширенні можливостей студентів опанувати навчальний матеріал індивідуально, в зручний час.

Незважаючи на те, що положення щодо дистанційного навчання, у якому було визначено поняття «дистанційна освіта», її особливості та шляхи реалізації у навчальних закладах було затверджено в Україні Міністерством освіти і науки у 2013 році [4], дистанційна освіта стала основною формою роботи спочатку під час коронавірусної пандемії, а зараз під час російського повномасштабного вторгнення, як в синхронній, так і в асинхронній формі

Дистанційна освіта безперечно стала ефективним інструментом, який забезпечує неперерив-

ність навчального процесу, маючи різноманітні форми та методи викладання англійської мови. У нашому дослідженні під час спостереження та опитування студентів ми виокремили ті особливості, які, на нашу думку, виявилися під час віддаленого навчання студентів майбутніх психологів у період, коли країна опинилася у воєнному стані та які, на нашу думку, треба взяти до уваги викладачам з іноземної мови задля досягнення мети навчальної дисципліни – формування іншомовної компетентності.

Отже, онлайн навчання на заняттях з англійської мови у процесі підготовки майбутніх психологів у венний час відбувається за навчальним розкладом занять у синхронному режимі на платформі Zoom, але з дотриманням заходів безпеки (заборона проводити заняття під час повітряної тривоги). Таким чином, умовно аудиторна робота під час відео конференцій переривається у будь-який час, що призводить до зменшення кількості годин, які відведені на опрацювання навчального матеріалу безпосередньо під час взаємодії викладач-студент, студент-студент, і збільшення годин на самостійне опрацювання навчального матеріалу студентами.

Асинхронна форма навчання відбувається у вигляді підготовки презентацій на запропоновану тему, записів коротких відео студентами та проходження лексико-граматичного тестування на університетській платформі Moodle.

Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке є програмним пакетом для організації дистанційного навчання через Інтернет і призначене для об'єднання учасників навчального процесу (студентів і викладачів) у надійну, безпечну та інтегровану систему для створення персоналізованого середовища навчання.

Необхідно зауважити, що студенти університету є специфічною соціальною групою молоді, тому в плані психологічного розвитку, студентство є періодом інтенсивної соціалізації, характеризується розвитком вищих психічних функцій, становленням особистості та розвитком самопізнання, самовиховання.

Сучасні дослідники відзначають, що молодь, яка є студентами університету, відзначається вразливістю та підвищеною соціальною сприйнятливістю усіх проблем, що хвилюють суспільство [5].

Отже, майбутні студенти-психологи відчувають, на нашу думку, емоційний стрес, який, з'являється в ситуаціях небезпеки. Додається фактор неможливості повноцінної реалізації взаємодії студента з викладачем. Процес опанування англійською мовою, особливо для студентів, які отримали освіту у загальній школі або у класі без поглибленого вивчення іноземної мови уповіль-

нюється, стає складнішим і може, на нашу думку, призвести до відчуття стресу.

Разом з тим, до емоційного стресу, який можуть відчувати майбутні студенти-психологи, додається інформаційний стрес, який виникає «в ситуаціях інформаційних перевантажень, коли суб'єкт не справляється з завданням, не встигає приймати вірні рішення в необхідному темпі при високій відповідальності за наслідки рішень» [6, с. 511]. Студенти відчувають тривожність, страх щодо неможливості вчасно виконати завдання, адже крім збільшення годин на самостійне опрацювання навчального матеріалу, додаються такі чинники, як відсутність інтернет зв'язку (перебування студента на окупованій території або його/її переїзд на територію, де відсутнє інтернет покриття), використання мобільного інтернету тощо. Згадані вище чинники, унеможливають успішне формування іншомовної компетентності майбутніх психологів, а також можуть привести до відчуття відмежування від університетського середовища, що посилюється, якщо студент не може навчатися в синхронному режимі дистанційних практичних занять.

Саме тому, важливим для формування іншомовної компетентності майбутніх психологів є сприятлива позитивна атмосфера під час навчальних занять у процесі взаємодії між всіма представниками навчального процесу. Викладачу слід звертати увагу на психоемоційний стан особистості студента, проявляти гнучкість у встановленні термінів виконання завдань, намагатися залучати до обговорення запропонованих ситуацій усіх учасників взаємодії задаючи прості питання.

Ураховуючи вище окреслені фактори, викладання англійської мови повинно ґрунтуватися на принципах особистісного підходу, який як ніколи є найбільш дієвий у процесі підготовки майбутніх психологів, забезпечуючи урахування індивідуальних особливостей студентів під час виконання завдань. Сучасна студентська група складається з юнаків і дівчат не тільки з різним рівнем знання іноземної мови, але й з різним життєвим досвідом в умовах війни, що може впливати на успішність виконання завдань. Викладачу необхідно брати до уваги, що навчальний процес відбувається під час війни та з точки зору комунікативного підходу намагатися максимально використовувати час відведений на онлайн спілкування для особистісної взаємодії студентів (робота в групах, парах, рольові ігри, «мозковий» штурм).

Задля підвищення пізнавальної діяльності майбутніх психологів та успішного формування їхньої іншомовної компетентності необхідно сприяти розвитку творчих здібностей студентів. Неможливість проводити практичні заняття з англійської мови у зв'язку з сигналами тривоги збіль-

шують час на самоосвіту студентів. Викладачам іноземної мови слід знаходити переваги у вимушеному збільшенні кількості годин на самостійне для студентів опрацювання незасвоєного під час заняття матеріалу. Студентам необхідно пропонувати для виконання різноманітні мультимедійні засоби навчання, які поєднують аудіо та візуальні форм роботи.

Індивідуальні роботи (проекти) професійного спрямування показали свою ефективність не тільки як засіб засвоєння професійної термінології, але й як можливість для студентів виконати завдання в зручний час. Студенти виконують завдання у формі презентації та демонструють його під час заняття або відправляють у груповий чат для обговорення. Так, на одному з занять студентам пропонувалося підготувати тему, що стосується емоцій особистості. Майбутні психологи представляли свої презентації та обговорювали такі теми, як «Fear», «Anxiety», «Memory». Під час презентацій своїх робіт студенти мали змогу ставити питання один одному та поділитися зі своїми одногрупниками власними страхами, спогадами. Під час обговорення запропонованих тем з'ясувалося, що, студенти, які є внутрішньо переміщеними особами, відчувають страхи щодо неповернення додому та мають жахливі спогади про початок війни 24 лютого 2022 року. Воєнні дії в країні вплинули на поповнення лексичного словника студентів майбутніх психологів. Крім термінів з психології, на жаль, додалися такі слова як *full-scale invasion, refugee, shelling* тощо.

Таким чином, заняття з англійської мови надало студентам-психологам можливість не тільки засвоїти терміни професійного спрямування, граматичні явища в англійській мові під час монологічного та діалогічного мовлення, але й спонукало їх до розвитку рефлексії, самоаналізу, емпатії.

Проведене опитування студентів показало, що такі інтерактивні форми роботи, як робота в групах, парах виявилися, на їхню думку, найбільш дієвими у контексті формування іншомовного мовлення. Разом з тим, можемо припустити той факт, що через міжособистісне спілкування у малих групах майбутні студенти-психологи мають змогу відчувати себе частиною студентства, адже навчання в умовах воєнного стану відбувається тільки дистанційно.

Висновки і пропозиції. Отже, під час занять з іноземної мови (англійської) студенти, як ніколи є в центрі уваги професійної підготовки майбутніх фахівців. Головними принципами у процесі навчання англійської мови визначаються особистісний та комунікативний підходи. В умовах війни особлива увага повинна приділятися психоемоційному стану особистості студента. Викладач повинний бути готовим проявити психологічну

підтримку, гнучкість при визначенні завдань студентам.

Завдяки спостереженню та опитуванню студентів серед ефективних інтерактивних методів навчання, під час синхронного режиму онлайн освіти, було визначено роботу в групах, парах, «мозковий» штурм. В асинхронному режимі дистанційної форми пріоритетною стало виконання індивідуальних завдань професійного спрямування у формі презентації (відео) з подальшим обговоренням на заняттях. Практичні заняття з іноземної мови виявилися для майбутніх психологів майданчиком, де відбувається не тільки засвоєння навчального іноземного матеріалу, але й міжособистісне спілкування (мовлення) у ході відеоконференцій, якого майбутні психологи позбавлені через венний стан.

З метою підвищення пізнавальної діяльності майбутніх фахівців та кращому засвоєнню навчального матеріалу з іноземної мови необхідно давати можливість реалізації творчих здібностей студентів. Викладачам іноземної мови слід знаходити переваги у вимушеному збільшенні кількості годин на самостійне для студентів опрацювання навчального іноземного матеріалу. Для підвищення пізнавальної активності та кращому засвоєнню лексичних та граматичних явищ в англійській мові студентам необхідно пропонувати для виконання різноманітні мультимедійні засоби навчання, які поєднують аудіо та візуальні форми роботи.

Перспективу нашого подальшого дослідження ми вбачаємо у пошуку ефективних методів фор-

мування іноземної (англійської) компетентності під час виконання студентами самостійної роботи в процесі дистанційної освіти в умовах воєнного стану.

Список використаної літератури:

1. Освіта України в умовах воєнного стану К., 2022 URL: <https://mon.gov.ua/media/serpneva-konferenci>
2. Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework. – Brussels: European Commission, 2004. – 20 p.
3. Проект наказу «Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-nakazu-metodichni-rekomendaciyi-shodo-zabezpechennya-yakisnogo-vivchennya-vikladannya-ta-vikoristannya-anglijskoyi-movi-u-zakladah-vishoyi-osviti-ukrayini1>
4. Закон України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» № 466 від 25.04.2013 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>
5. Соціологія культури: [навч. посібник] // О.М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий та ін.; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – К.: «Каравела», Львів: «Новий Світ-2000», 2002. – 334 с.
6. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. – Х.: Прапор, 2007. – 640 с.

Vasylichenko O. Features of teaching foreign language to future psychologists during the period of martial law

The article is devoted to the analysis of the practice of teaching a foreign language (English) during the professional training of future psychologists at the university under martial law. The emphasis is on the orientation of Ukrainian higher education to European standards in the context of the implementation of Ukraine's status for membership in the European Union. At the same time, the general integration trends in the European education system. The Council of Europe had determined knowledge of a foreign language as one of the main key competencies that was necessary for future specialists who would respond to the tasks set before them.

It is claimed that the introduction of martial law forced foreign language teachers to look for new approaches to the provision of educational services in order to ensure a continuous and high-quality process of training future specialists and at the same time meet the main criterion – preserving the life and health of participants in the educational process.

Student youth is characterized as a vulnerable group with increased social susceptibility to all problems affecting society. The need for psychological support from the teacher is emphasized in the article.

Among the forms of education, distance education is defined as the main form of studying/learning at the university during the Russian full-scale invasion. It is identified that both synchronously, in the form of video conferences on the Zoom platform, and asynchronously, students' short videos, doing lexical and grammatical testing on the university Moodle platform.

The main difficulties that are barriers to the formation of foreign language competence of future psychologists have been studied. Among these negative factors that fail the formation of foreign language competence of future specialists are anxiety, fears, because of military operations, as well as lack of access to the Internet.

A personal approach is defined as the main one during foreign language lessons, because it ensures that the individual characteristics of students are taken into account while performing tasks. Besides, it contributes to the formation of foreign language competence of future psychologists as the teacher tries to support students who are especially vulnerable in wartime.

Thanks to the pedagogical observation and students' survey work in groups and pairs have been identified as the most effective forms of work in the conditions of martial law for the purpose of forming foreign language competence while learning/teaching English.

Key words: martial law, foreign language, foreign language competence, distance education.